

N A G Y L A J O S,
É S
H U N Y A D I M Á T Y Á S
H Í R E S
M A G Y A R K I R Á L Y O K N A K
V É D E L M E Z T E T É S E K
A'
N E M Z E T I N Y E L V
Ü C Y É B E N.

T E R É N T E T E S , T U D Ó S
S C H W A R T N E R M Á R T O N
Ú R
V Á D J A I , É S K Ö L T E M É N Y E I
E L L E N
Í R T A
H O R V Á T I S T V Á N ,
T E K . N E M E S F E H É R V Á R M E G Y É N E K
T Á B L A - B Í R Á J A .

P E S T E N ,
T r a t t n e r J á n o s T a m á s ' b e t ű i v e l . 1815.

A' jó Vér, és Sziv, melly a' Köz Hohnak ügyéért
Verni, 's mozogni szokott, a' szép példákra megindúl.

Virág Benedek.

TEKÉNTETES NEMES
FEHÉRVÁRMEGYE
NAGYTEKÉNTETŰ
RENDENEK,
MINT
A'
NEMZETI NYELV
BUZGÓ VÉDŐINEK,
TISZTELETE
ÉS
HÁLÁJA
ÖRÖK
EMLEKEZETÉŰL
MÉLY ALÁZATOSSÁGGAL
A. A. A.

A' SZERZŐ.

Exoriare aliquis Nostris ex Ossibus ultor!

VIRGILIUS
Aeneid, L. IV. v. 625.

1. §.

Mennyire gátolhatják a' nagyobb tekintetet nyert Tudósoknak hibás állításaik a' tudománybéli előmenetelt, annak szomorú példáját látjuk régolta a' Magyar Nyelv Történeteiről értekező írásokban. Schwartner Márton Úr — néhai híres Tanítóm a' Diplomatikában — kinek bő olvasottságát és fáradhatatlan szorgalmát nálam forróbban senki nem tiszteli, mervén nemzeti nyelvünk viszontagságairól a' nélkül ítélni, hogy ezeket valaha gyökeresen esmérni tanulta volna, nyilván illyeket tanít Diplomatikájában: „A' Scholasticusoknak nyelvek más Európai nyelveken is dühösködött, kevesebbé még is, 's nem is olly hosszú idejig, mint a' Magyar nyelven, elannyira, hogy védeni nem lehet Első Lajos és Hunyadi Mátyás Királyainkat, kik a' hazai nyelv kimiveltetésével és méltóságával nem gondolván, ezt a' Római Nyelv kegyetlen tyrannismusától majd egészen elnyomtatni engedték.“ 1) Másutt, előre

---

1.) Martini Schwartner *Introductio in Rem Diplomaticam Aevi Intermedii, praecipue Hungaricam*. Budae 1802. pag. 62.

botsátván, hogy a' Magyar Nyelv és Nemzet
fenmaradását — mellyet egyedül a' Magyarok
Istenének tulajdonít!!! — Tsudának lehet
tartani, e'képen hordja elő vádjait: „Hiszen
az olly híres Mátyás Bibliothecája sem mutat-
hatott csak egy írott, vagy nyomtatott Magyar
Könyvet is. Udvari és Tisztbéli Nyelv-
vé, a' mit a' História Lajos és Mátyás Kirá-
lyoknak meg nem botsáthat, a' Magyar Nyelv
soha tökéletesen fel nem emelkedhetett., 2.)
Hallgatók most egyéb hasonló helyeiről, mivel
ezeket más helyen szándékozom megismer-
tetni a' Nemzettel: itten egyedül arra fordítsuk
figyelmünket, a' mi éppen ide illő, mennyire
elterjedtek tudniillik e' tudós, 's nagy tekén-
tetet nyert Férjfiúnak ime' hibás állításai.

2. §.

Kassán 1801-ben Boros Dániel Magyar
Nyelv Tanító letzkéi után nyilván védelmezte
az ifúság e' borzasztó Feltételt: „A' Magyarok-
nak Magyar Országba lett bájöveletektől fogva
a' Deák Nyelv béhozatása által annyira elhagya-

2.) Statistik des Königreichs Ungern von Martin v. Schwartz-
ner, Ofen 1809, I. Th. Seite 121. — II. Th. Seite 443. — Ga-
leotus tekéntetéből már 1798-ban ezt tanítá Statistikájának
első kiadásában,

tott a' Magyar Nyelv, hogy Galeotus Martius bizonyítása szerint még a' Korvinus Mátyás híres Könyvházában sem találtatott egy könyv is, melly magyar nyelven íratott voltna.“

3.) Egerben 1806-ban Bodnár Antal Magyar nyelv és Literatura Tanítójának előadásai szerint a' tanuló ifiúság szinte úgy nyilván állította: „hogy a' XV-dik Századig írott könyvekre nem könnyen akadhatunk.“ 4.) Más Magyar Nyelv Tanítók másutt hasonlókat tanítottak, 's tanítanak mai napig, és a' Magyar Írók ezt nekik híven elhiszik. Sőt legujabbán nagy érdemű Kazinczy Ferentz Barátom is, hitelt adván Széphalmon Abaujvármegyében, tova a' Pesti nagy Bibliothecáktól, a' diplomatikus író hitének, így panaszkodik: „A' Nemzet akkor kapta végre a' Tsinosodásnak első szikráit, midőn a' magyar ifiúság színe 1348-ban a' Nagy Lajost Nápolyba követte, hogy az ennek királyi testvérén elkövetett undok gyilkosságot megboszúlja, 's három évnél tovább mulatván ott, mint a' diadalmas Róma a' meggyőzött Graeciából olasz mesterségeket, 's tudományt, nyelvünknek sok uj szót, 's a' To-

---

3.) Feltételek a' Magyar Nyelvből és Literaturából. Kassán 1801. a' 14-dik lapon 36-dik Feltétel.

4.) Feltételek a' Magyar Nyelvből és Literaturából. Egerben 1806-ban. — A' 92-dik Feltétel.

kaj hegyeinek Formiánumi szőlőtőket hozott vissza. Ő maga ez a' nem tsak névvel ragy Király, majd Veje a' szerentsétlen Zsigmond, továbbad Zrednai Vitéz János Esztergomi Érsek, végre Mátyás, alkottanak ugyan Acade-miákat; de ezek a' tsendetlen időben tsak hamar elenyésztének, 's benne a' hazai nyelvre nem vala semmi gond. Hiszen maga a' könyveket vesztegetve vásárlani szerető Mátyás is nem birt annyi böltsességgel, 's hazai szeretettel, hogy a' Nép énekeit, mint Nagy Károly azokat, a' mellyeket a' maga népe dallott, feljegyezni parantsolta volna, 's Budai igen gazdag Bibliothecájában nem találtatott egy magyar könyv is. " 5.)

3. §.

Még iszonyatosabbakat írnak Schw. Ur nyomdokain a' külső országi Tudósok, kik Statisticáját, mint a' magyar dolgoknak legtudósabb 's hitelesebb kutatójokat, bőven és buzgón szokták olvasgatni. „A' Magyar Nyelv, mond Wachler Lajos, a' Reformációig, melly a' nemzeti nyelvekre nézve mindenütt hasznos revolutiót szült, tsak a' Köz Élet nyelve volt,

---

5.) Erdélyi Muzéum. Kolozsvárott 1814. — Első Füzet, — A' 4-dik és 5-dik lapokon.

's vele, úgy látszik, a' tisztbéli írásokban, vagy könyvekben nem éltek a' Magyarok.“ 6.) Eichorn János pedig több vastag kötetekből álló *Historia Literáriájában*, noha a' Török Nemzet tudományos dolgainak száz kilentzvenhat lapot feláldozott, a' Magyar Nemzet *Historia Literáriáját* meg sem említi, azt vélvén kétség kívül, hogy a' melly nemzet a' maga hazai nyelvén nem ír, nintsen annak nemzeti *Literaturája* is. 7.) Utóbb a' hiba terjesztéssel néhány hazabéli apróbb lelkek által, talán Schw. Urnak botránkozására is, oda jutottunk, hogy az 1800-diki Külföldi Német Ujságok Nemzeti Nyelvünkről nagy jutalom ígéret mellett illetlen kérdéseket tennének fel, 8.) Kanka és Bartholomaeides nevű Magyaraink — ha ugyan csak Magyaroknak tarthatjuk őket — a' köz dolgok folytatásokra magyar nyelvünknél a' Tót nyelvet inkább ajánlanák, 9.) és különösen az u-

---

6.) Versuch einer allgemeinen Geschichte der Literatur. Lemgo. 1801. III. Band, II. Abth. Seite 919.

7.) Geschichte der Literatur von ihrem Anfang bis auf die neuesten Zeiten. Göttingen, 1805—1814, — Eddig hét Kötet jött napfényre. — A' Törökökről lásd a' 3-dik Darab 2-dik osztályát az 1103—1297-dik lapokon.

8.) Allgemeine Zeitung. 1800. in der Beilage Nro 10.

9.) Kanka de Studio Linguarum in genere, in specie orientali rectius instituendo. Schemnitii 1810, a' 19. lapon. — És L. B. An nomina Ungaricum et Magyaricum apud veteres propria sint, vel appellativa? s. l. 1810.

többik, Nomen Appellativum má tévén a' Magyar és Ungarus neveket, még azon gyönyörűségtől is megfosztana bennünket, hogy mi magyarul beszélők vagyunk az igazi Magyarok. Ihol egy diplomatikus férjfiunak, és olyan tudósnak, ki a' Pesti Fő Oskola nagy könyves házával egy fedél alatt lakik, tekintete mennyire terjesztheti a' hibás állításokat! Nints mindenkinek alkalmá, ideje, és módja magokból a' kútfőkből meríteni: a' folyó vizek pedig gyakran zavarosak és tisztátalanok. —

4. §.

Tisztelni a' Tanítókat nyomos kötelessége mindenkor a' Tanítványnak, 's valóban pironkodva szégyenleném, ha ebben a' szent tisztben engemet akárki felőlhaladhatna. De a' tisztelet miatt mindeneket vakúl elhinni, a' hibás állításokat szaporodni 's terjedni hagyni, és főképen ott, hol a' Nemzet ügye 's ditsősége kérdésben forog, mellékes okokból némán hallgatni, gyáva és vétkes gyengeség volna. Reménylem azért, hogy Schw. Ur, ki hozzá viseltető forró hálámról régen meg győződött, szólamlásomat balra magyarázni nem fogja, sőt, ha most Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás Királyainkat vádjai és költeményei alól felmentem,

utóbb pedig egyéb tévelyedéseit jobb utba igazítom, annak tiszta szivéből örvendeni fog. Ő az igaznak vélt igazságot leghívebb Barátinak is elmés tsipősséggel meg szokta mondani; Ő írja, hogy a' Tinta nem Vér, és a' Toll nem metsző éles Kard. Egy tudós hazafinak nem is lehet nagyobb gyönyörűsége, mintha a' homályos dolgokban akárki által igazságot felfedeztetni lát: A' Magyar Nemzetnek pedig fő öröme válhatik, ha boldog Őseinek hazafiúságokat a' Nemzeti Nyelv ügyében is áldhatja, s midőn most ennek terjedését sürgeti, akkor csak a' régi buzgóságra kell ismét vissza térnie.

— Mit szólnak ma a' Magyar Nyelv mellett, ha leg nagyobb Fejedelmeink, Nagy Lajos, és Hunyadi Mátyás azt figyelmekre méltatlannak tartották? Ha a' Mátyás híres Könyv háza csak egyetlen egy Magyar Könyvvel sem ditsekedhetett? — Hazafiak! ne így ítéljünk mi Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás Királyokról. Inkább erős hittel hidjuk, hogy ők mind ketten buzgó Baráti, Tisztelőji, és Terjesztőji voltak a' Nemzeti Nyelvnek. Országlások alatt nem állott a' Magyar Nyelv alább való helyen, mint más nyelvek akkor hazájokban állottak. És ezt meg bizonyíthatni nekünk elég legyen: Mert azt, hogy Lajos és Mátyás alatt, mikor a' Tudomány világa csak hajnallani kezdett, a' Római Nyelv országunkból végképen ki nem irtatott,

az idők környűl állásaikból e' két jó királynak vétkűl tulajdonítani nem lehet. Hiszen az Európának hajdan is példát adó Frantzia Nemzet sem tehetett ilyen lépést I. Ferentz Királyának uralkodása előtt.

5. §.

A' Tudós Fleury Apátur, keresztűl menvén a' Világi és Egyházi Történeteknek térmezejen, nagy combinációkból írja: „A' Római Eklesiát követő Fejedelmek annyira tudatlanok voltak, hogy közülök legtöbbben a' betűket sem tanúlnák esmérni; elhittek mindeneiket, a' miket nekik az Egyháziak, kiknek tanácsaikkal éltek, az Egyházi Hatalomról mondotak. „Másutt ugyan ő beszéli: „El nem hallgathatni, hogy ezen időkben a' Világiak, bármi nagy méltóságokat 's hivatalokat viseltek légyen is, a' tudományokban többnyire elannyira járatlanok voltak, hogy sem írni, sem olvasni nem tudnának. Azért valahányszor levelet kelle íráttni, a' magokhoz hivatott Papnak kinyilatkoztatták akarattjokat, ki azt, a' mit a' dologhoz tartozónak vélt, deákúl írta meg, és a' vett választ, ismét elhivatván, meg magyarázta. Innend Blesensis Péter levelei között több Nagy emberek 's Aszszonyságok neveikben íratott levelekre találhatni, mellyekben nem min-

denkor alkalmas kifejezésekkel élt. „ 10.) Eze-
ket a' tudós Apátur valamivel régiebb időkről
említi ugyan, mint Nagy Lajos és Mátyás Ki-
rály ideji voltak, de úgy látszik, hogy ez a' szo-
kás még ekkor is nagyon keletben volt. Aene-
as Sylvius, utóbb II. Pius Pápa, Sigmond, Al-
bert, I. Wladisláv, és Posthumus László Királya-
ink alatt Secretáriusa lévén Fridrik Római Tsá-
szárnak, azon panaszkodik, hogy a' Fejedel-
meknek Udvaraikban gánts járatosnak lenni a'
tudományokban, és ki gúnyoltatik a' Tanúlt:
11.) Nálunk pedig különösen Magyar Ország-
ban van nyoma annak, hogy II. Wladisláv Ki-
rályunk országglása alatt 1491-ben az Ország
Birája 's Erdélyi Vajda, a' Fő Lovásznak Mes-
ter, és a' Fő ajtón álló írni nem tudott. 12.)
Tsak ezen példákbl is ellehet gondolni, mi
kevesé lehettek DeákosEmberek Magyar Atyáink
a' XIV-ik és XV-ik századokban. És még is ugyan
azok, kik a' Vitéz Magyaroknak tudatlanságo-
kat épen ezen példákbl az undorodásig emle-

10.) Claudii Fleurii Abbatis in Historiam Ecclesiasticam Dis-
sertationes octo, — Bambergae, Francofurti et Lipsiae. 1772.
Diss. IV. §. 8. pag. 210. — Diss. V. §. 5. pag. 262.

11.) Aeneae Sylvi opera omnia, Basileae 1571, pag. 735. De
Miseria Curialium.

12.) Gasparis Ursini Velii de Bello Pannonico Libri X. — Vin-
dobonae 1762, — In 4-to pag. 238—260,

getik, másfelől a' magyar hangot Magyar Országban ezen századokban hallatni sem akarják. E' valóban szörnyű ellenmondás! — Voltak minden században, főképen az Egyházi Rendből, Tudósaink; keletben volt nálunk a' Diplomákban és Törvényekben Róma nyelve; azonban tudtuk, betsültük, 's írtuk anyai nyelvünket is. Igaz, hogy Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás Királyainknak többnyire Deák Diplomáikra és Törvényeikre akadunk, de ebből a' Római Nyelv köz keletét, a' magyarnak pedig megvetetését biztosan meg nem állapíthatjuk. A' Vitéz Hunyadi János úgy beszél magáról minden Diplomáiban, mint ha saját kezével írta volna ezeket, és számos leveleit, holott jól tudjuk Galeotusból, hogy ő deákul semmit nem tudott, és házában íródeákokat füzetett deák levelezéseiért. 13.)

6. §.

Ha valaha Történetíróink gyaníthatták volna, hogy magából a' Magyar Nemzet kebeléből támadhat egykor ilyen vád Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás két talpig magyar fejedelem ellen, két

---

1.) Galeotus Martius de Mathiae Corvini Hungariae Regis Egregie, Sapienter, Iocose Dictis et Factis Cap. 13. — apud Schwandtnerum in SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 544.

ségkívül bőven feljegyezték volna mind azokat, a' miket e' híres királyok a' Magyar Nyelv ügyében tselekedtek. De a' jámbor Férjfiak naponként tapasztalván, hogy a' régi Uralkodók közül tsak némellyek tudtak deákul írni, és beszélni; inkább azt tartották feljegyzésre méltónak, ha valaki a' Királyok közül több nyelvet is beszélt a' Nemzeti Nyelvnél. Említik ők p. o. Nagy Lajosnak, Sigmondnak, és Mátyás Királynak több nyelv tudását: Ellenben magyar nyelvünkhez viseltető buzgóságáról akár Nagy Lajosnak, akár Mátyásnak, tsak melleleg, 's mint egy mást mondva szólanak. Azonban éppen ezért nagyobb illyekben hitelek, mivel ott nyujtanak fegyvert, hol a' győzedelemről nem gondolkodtak. Vagyon szerentsénkre nyoma annak régi íróinkban, hogy mind Nagy Lajos, mind Hunyadi Mátyás gondoltak nemzeti nyelvünkkel, 's nem engedték azt egészen elnyomatni a' Római nyelvtől. Felhordom az illyen helyeket először Nagy Lajosról, utóbb Hunyadi Mátyásról, 's néha, ha a' környűllállások kívánni fogják, más Királyainkról is ejtek egy's két szovat, hogy Schw. Ur a' régi Magyarokat, kiket maga is másutt írást nem tudóknak hirdet, meggyőződésből mohó deákos bajnokoknak ne tartsa. 14.)

14.) Diplomatikájának 64-dik lapján.

7. §.

Dlugoss Lengyel Író több országon uralkodott Nagy Lajos Királyunknak a' Magyar Nemzet miatt részre hajlást hány szemére. „Lajos Magyar és Lengyel Ország Királya, úgy mond, a' tavali esztendőben Rusziának termékeny földét és fekvését látván, minthogy a' Magyarokhoz nagyobb szeretettel's bőkezűséggel viseltetett, mint a' Lengyelekhez, Rusziát Magyar Országához kapcsolni, és Lengyel Országtól, mellynek hatalmában azt találta, el választani kívánta. „, 15.) Fellehetne tehát tenni, hogy Nagy Lajos, ki négy ezer zsoldos német katonáji kedvéért a' német nyelvet megtanulta, 16.) beszélt választott Nemzete nyelvén is. Hihetőbbé teszi e' következtetést az a' környürlás, hogy Robert Károly, Nagy Lajos atyja, fiának Mátkáit már kisdedségeiben magyar nyelvet és szokásokat tanulni magyar országba hozatta, és azokat saját udvarában nevelte. — Margitról, Károly Morvai Marchio leányáról, maga említi ezt Nagy Lajos némelly

---

15.) Joannis Dlugossi seu Longini Historiae Polonicae Libri XII. Francofurti 1711. In Fol, pag. 37. Tomi II.

16.) Joannes Archi-Diaconus de Hüküllő apud Thuroczium Part. 3. Cap. 17. et 27. in Schwandtneri SS, Rer. Hung. Tom. I. pag. 183. et 187.

1342-diki Diplomájában. „Azon időben, úgy mond, mikor Károly leánya Margit, szülőimnek udvarokba magyar szokásokat, és magyar nyelvet tanulni által hozatott.,, 17.) Erzsébetről, István Bosnyai Bán leányáról pedig, kit Robert Károly Margit kimulta után fiának eljegyzett, Du-Fresne, hihetőképén az előbbihez hasonló Diplomából, feljegyzi, hogy ez első kisedségetől fogva Nagy Lajos Anyjának udvarában neveltetett. 18.) Ha Robert Károly fia feleségeit magyar nyelvre 's magyarszokásokra udvarában taníttatta, mennyivel inkább taníttatta Gyulafi magyar nevelője által fiát Nagy Lajost, magyar koronájának örökösét? Tudta ő, hogy Wentzel, atyjának vágytársa, Magyar országba jötté után, kedvezni akarván a' magyaroknak, nevét Lászlónak változtatta; 19.) Tudta ő, hogy ugyan Wentzel, vagy is a' magyarosodott László, erősíteni kívánván királyi székét, Harmadik András Magyar Királynak — ki alatt Birtokos Magyar Joculátorok, az az Poeták, laktak az Udvarban — Erzsébet nevű le-

---

17.) Joannis Christiani Lünig Codex Germaniae Diplomaticus, Francofurti et Lipsiae 1732. in fol. pag. 1041—1044.

18.) Du-Fresne Illyricum vetus et novum pag. 119.

19.) Diplomata complura juxta Pray Hist. Reg. Hung. Tom. II. — Chronicon Thuroczii Parte 2. Cap. 85. apud Schwandtnerum SS. Rerum Hung. Tom. I. pag. 156.

ányát eljegyezte; 20.) Tudta ő, a' mit az Öttingai Prépost és Aventinus utóbb feljegyezt, hogy Otto, vágytársa az uralkodásban, megfészkelni akarván magát magyar országban, egyenesen a' magyarok jóvaszlásából, László Erdélyi Vajda magyar leányát feleségül elvenni akarta; 21.) Tudta ő végre, hogy sok bajlódások után történt koronáztatásakor Esküvését magyarul is megkellett a' királyi széket körül álló Magyar Rendeeknek magyaráztatni. 22.) Nem tsudálkozhatni azért, ha Robert Károlynak példás buzgóságából mint egy Magyar Nyelv Oskolája volt a' magyar királyi udvar, és a' mellett, hogy itten a' magyar nyelvet Udvari Nyelvnek látjuk, fen akadás nélkül meggyőződhetünk Nagy Lajos Királyunknak magyar nyelv tudásáról. — Hogy nemzeti nyelvünkön már Robert Károly alatt írtak üstökös öseink, még azt is bizvást elhihetjük, míg ellenkezőre nem taníttatunk: mert Cornides Dániel írá 1773-ban Majus 8-kán a' Tudós Praynak, hogy a'

20.) Danielis Cornides Vindiciae Anonymi Belae Regis Notarii, Budae 1802, pag. 216, — Katona Epit, Rer. Hung, Budae. 1796, Part. II, pag. 11.

21.) Compilatio Rerum Boicarum apud Oefelium Tom. I, pag. 694. — Aventini Annales Boiorum. Lipsiae 1710. Lib. 7. Cap. 14. pag. 706.

22.) Koller Hist. Ep. Quinque-Eccles. Tom. II. pag. 293. — Schwartner Intr. in Rem Dipl. pag. 349—352.

Marmaros Vármegyei Sarolyáni Nemesek Robert Károly alatt élt Kopasz Palatinusnak pergamenára írt eredeti magyar levelét Pésten bemutatták. 23.) Az, a' mit Cornides utóbb Praynak írt, és a' min Schw. Úr fenakad, hogy tudniillik Ő az eredetit nem látta, hanem csak mását bírta, ez pedig újabb orthographiával fratótt le, a' dolgot még felnem forgatja. Ugy-e meg volt Cornidesnél még is másában? Ugy-e a' vett tudósítás eredetit és pergamenát — a' mi maga elég — emlegetett? — Schw. Úr azt, a' mi a' magyar nyelvnek kedvező, nehezen hiszi el, azt ellenben, a' mi nem kedvező, könnyen hiszi 's hirdeti. Így egy vakarék könyvetskéből a' Jézus Társaságát a' magyar nyelvnek nem barátjává teszi, 's elfeledi, hogy Pázmány, Káldi, Taksonyi, Kaprinai, Bertalanfi, Faludi, Birsi, Melczer, Molnár, Szabó, Rajnis, Illei 's a' t. Jézsoviták voltak. 24.) Ez mellesleg légyen mondatva.

23.) Literae Mss. Cornidesii ad Pray exaratae in Bibl. Reg. Scient. Univ. — Literae Mss. Prayii ad Dan. Cornides exaratae in Bibl. Ill. C. Ladislai Teleky sub Litera Qq. — Ezen utóbbiból akadtam az 1773-diki Május 17-dikén írott levélben e' régiség' nyomára, 's mikor Schw. Úr tőlem hallotta, csak akkor evolválta cum voluptate C. leveleit. Ha ő ilyeneket keresne, Hunyadi Gubernátor esküvésére régen rea talált volna. — Lásd: Corrigendájit in Rem Dipl. 1803,

24.) Statistik II. Th. 444—448. Seite.

8. §.

Nem szükség azonban Nagy Lajosunknak magyar nyelvbéli járatosságát sok okoskodásból vitatnom. Az, ki mindenfelé megjárja a' Magyar Parasztság kunyhóit, 's beszél itten az Ország dolgairól, ki hallgatja a' szegénység panaszait, megtudakozza, mit ítéljen magáról a' nép, tud kétség kívül magyarul 'beszélni. Így tselekedett pedig Lajos Királyunk a' Magyar Pórsággal. Cromer Lengyelíró beszéli: „Nagy Lajos néha álruhába öltözködve megjárta a' falukat és mező városokat, hogy kitanulná, mit ítélne a' hizelkedni nem tudó köz nép az Adóevőkről, Birákról, Tisztviselőkről, 's en magáról is a' Királyról, és az ilyen beszélgetésekből mind magában, mind Tisztviselőjiben sokat megorvoslott.“ 25.) Kivánhatni e' ennél világosb bizonyság-tételt Nagy Lajos magyar nyelv tudásáról? Igaz ugyan, hogy a' magyar nyelv tudás még nem magyar nyelv eránt való buzgóság, a' mit felebb állítottam. Úgy de nem nagyobb-e az olyan Férjfiu buzgóságának érdeme, ki egyszer'smind beszéli is a' nyelvet, mellynek tisztelője, barátja és terjesztője? Nagy Lajos ilyen volt, 's azért fénye-

---

25.) Cromer Hist. Polon. Lib. 13. apud Raynaldum Tom, 17. ad annum 1382, Nro 26.

sebb érdeme. Lássuk csak azon helyeket, melyekből ditsó Fejedelmünk eránt buzgóságáért forróbb hálákra fakadhatunk.

9. §.

Nagy Lajos királyi udvara testestől lelkestől magyar volt, a' miből természetes következtetést vonhatni nemzeti nyelvünkhöz viseltető buzgóságára. Nyoltzvan esztendőt ért özvegy anyjáról, Erzsébet Királynéről, írja Dlugoss, hogy ez számos magyar katonasággal Lengyel Országba utazván, a' Krakói várban Magyarainak Tántzot és Énekléseket adott, 's mind azt, mind emézt a' köz nyomorúság idejében nagy gyönyörűséggel szemlélte, 's hallgatta. 26.) Ugyan ennek udvarában, néhány Lengyel Leányokon kívül, kiket férjhez menésekor Lengyel Országból kihozott, és a' kik a' hosszas magyar országi lakás alatt megtanúlták kétség kívül a' magyar nyelvet, mind magyar Kisaszszonyok találtattak, a' mint ezt Testamento-mában olvassuk. 27.) Az Ifiabb Erzsébet Ki-

---

26.) Libro 10. Tomi II. col. 33.

27.) Katona Hist. Crit. Stirpis Mixtæ Tom. III. in ordine X. pag. 671-677. — Klára, Felicián leánya, is a' királyi udvarban volt. Thuróczy apud Schwandtnerum in SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 162.

rálýnéról, Nagy Lajos Feleségéról, hogy Károly udvarában magyarul tanult, már felebb elő adatott, és hogy magyarul tudott is, egyebeken kívül abból is kitetszik, hogy Nagy Lajos halála után a' magyar köznépnek e'féle lármáit: „Meddig nyögünk az aszszonyi iga alatt? Az aszszony Király veszedelmes. E' Károly Királyt nekünk a' Mindenható az egekből küldötte. Ezen Férjfiat akarjuk Királyunknak.“ szomorúsággal megértette, és utóbb Károly előtt csak nem szóról szóra elmondotta. 28.) Mária Leánya olly tüzesen ügyelt a' magyar Literatúrára, hogy 1382-ben a' Szent Írást egy a' Sz. Ferentz Szerzetéből választott Társaság által lefordíttatná. 29.) E' fordításnak nagy részét az Ó — Testamentomból ma is szemlélhetni a' Bétsi Ts. K. Könyves-Házban, hol azt magamtöbb ízben forgattam, 's benne a' Ruth Könyve végénél a' 382-dik év számot az ezer elmaradásával — a' mi a' régi Diplomákban gyakorlatá megtörtént — szerentsésen feltaláltam. Láthatni e' nyomtatást érdemlő Magyar Darabnak különös, de magával megegyező, orthographi-

---

28.) Laurentius de Monacis apud Joannem Thurócziū in Schwandtneri SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 207. et 209.

29.) Nicolai Révai Antiquitates Lit. Hung. Vol. II. MS. in Praef. ex Annal. MSS. Ord. S. Francisci in Bibl. Episcop. Transylvanica adseruatis.

ájából, és régi, de még is a' sokkal régiebb magyar halotti Beszéd stylusától igen különböző magyarságából, mi óriási lépéseket tett Mária Királynénk országlásáig a' magyar nyelv belső Alkotmányára és Orthographiájára nézve, a' miről másutt leszen alkalmas helyem egyet 's mást mondanom. Ugyan Mária Királynénknak valami saját magyar írását is esmérte a' Tudós Cornides Dániel, mert a' nagy érdemű Pray 1773-ban Martius 24-dikén írja hozzá: „A' melly Magyar Levelet neked Lázár névű Prókátor ígért, arról könnyen elhiszem, hogy Mária Királynée.“ 30.) Végre Nagy Lajos Királyunknak Hedvig leánya hogy a' magyar nyelvet írni, olvasni, beszélni, 's gyökeresen érteni tudta, abból szemlátomást kitetszik, hogy ő magyar nyelvből utóbb a' Bibliát — a' mi új próbája annak, hogy ekkor volt már Bibliánk — Lengyel nyelvre lefordította. 31.) Ha ennyire kedvelte a' Királyi Nemzetség Nagy Lajos alatt a' nemzeti nyelvet, Udvari Nyelv volt

---

30.) Literae MSS. Prayii ad Dan. Cornides exaratae in Bibl. C. Ladislai Teleky sub Litera Q.q. — Nic. Révai Antiquit. Lit. Hung. Vol. I. Pestini 1803. pag. 342. 343. — Miért nem evolválta cum voluptate e' Régiséget is Cornides leveleiből Schw. Úr?

31.) Teleky Domokos Grófnak Hazai utazásai. a' 6-dik lapon. Bód Péter Magyar Athenásában a' Hedvig név alatt.

Nagy Lajos alatt is a' magyar nyelv, 's nem vala az elnyomatva a' Római nyelvtől, sem erránta gondatlansággal nem vádolhatni a' nagylelkű magyar Fejedelmet.

10. §.

Még meszszebb vihetjük Nagy Lajosnak hazai nyelvünkhez viseltető buzgóságát, ha azt az újabb idők gondosságokkal egybe vetni akarjuk. Magyar Országának 1550-ben és 1569-ben öszvegyült Rendei világosan kérték Első Ferdinánd és Első Maximilián Magyar Királyokat, hogy ők a' Korona Hertzegeket magyar országba küldenék magyar nyelvet tanulni. 32.) Felnem tehetem, hogy ilyen kérések a' nyelvről való gondatlanságból, vagy a' Római Nyelvhez viseltető féktelen szeretetből tétettek volna a' magyar nemzet Képviselőjítő. Ugy de a' mit illy későn magok a' magyarok kértek, azt már századok előtt minden kérelem nélkül meg tette a' Nagy Magyar Király. Midőn Sigmond, IV. Károly Tsászár fia, Máriát, Nagy Lajosunk leányát, feleségül eljegyzette, azt akará a' vőlegény atyja, mint Követének utasításából kitetszik, hogy a' Magyar Király leánya Tseh

---

32.) Decret. Anni 1550. art. 5. — Decret. Anni 1569. art. 33.
in Corp. Juris Hung.

országba vitetnék, és ott a' tsászári udvarban neveltetnék. 33.) Lajos Máriát Jegyesével együtt magyar kormányra szánván, noha a' tsászári udvar nevelése ketsegtethette volna szívét, nem vélte e' lépést tanátsosnak, hanem, mint Küköllői János, és Thuróczi János írásban hagyták, Sigmondot maga eltökéléséből, nem különben magyar anyjának, és magyar feleségének tanátsokból is — a' mi uj tüköre a' két Erzsébet magyar buzgóságának — országunkba hozatta, hogy itt az özvegy és ifju Királyné udvarában magyar nyelvet és magyar szokásokat tanulna. 34.) Ezt tselekedte Wilhelm Austriai Hertzeggel, Leopold fiával, midőn ez Hedvigis Leányát eljegyzette Mátkául., Másik leányát Hedviget, így ír Dlugoss, ki kisebb, de sokkal szebb vala, Lajos Magyar és Lengyel Ország Királya, érezvén betegségében közelíteni halálát, Wilhelm Austriai Hertzegnek, Leopold fiának, eljegyzette. Ki Austriából magyar országba hozatván Lajosnak egész élte alatt fiui módra a' Király szeme előtt az udvarban ne-

---

33.) Katona Hist. Crit. Regum Stirpis Mixtae Tomulo III. ordine X. pag. 501.

34.) Thuróczius Part. 3. Cap. 52. — et in Enarratione Rerum sub Carolo Parvo gestarum Cap. 5. apud Schwandtnerum Script. Rerum Hung. Tom. I. pag. 197. et pag. 206.

veltetett. „ 35.) A' külső író nem említi itten a' magyar nyelvet, de Sigmondról a' magyar írók nyilván szólnak, 's említésekkel tudatják azt is velünk, miért hozathatta magyar országba Wilhelm Austriai Hertzeget Nagy Lajos. Már a' magyar nyelvnek illy buzgó terjesztőjéről lehet e' mondani, hogy gondatlan volt nemzeti nyelvünk ügyében?

11. §.

Előadhatnám azt is, hogy Nagy Lajos az Oláhokat téríteni Magyar Papokat küldött, 's ezért a' Római Pápától mint egy meg is dorgáltatott. 36.) Azonban inkább azt hozom fel, hogy Nagy Lajos parantsolatjából a' Köz Dolgok folytatásokban is keletben volt nemzeti nyelvünk. Bizonyítja ezt a' magyar Esküvés stylusa, mellyet Mosóczy Püspök a' feledékenység örvényéből meg mentett. 37.) E Régiség, orthographiájától megválva, igen betses maradványa Nagy Lajos uralkodásának, 's magán hor-

---

35.) Hist. Polon. Lib. 10. Tomi II. col. 25.

36.) Katona Hist. Crit. Reg. Stirpis Mixtae. Tomulo III. or. dinc X. pag. 573. — 576.

37.) Decreta, Constitutiones, et Articuli I. Regni Hungariae. Tirnaviae 1584. in fol. pag. 68, 69. Megvan ezen Esküvés a' Corpus Jurisban is.

dozza bilyegét a' nagy király idejének, ha Antiquáriai vizsgálat alá vétetik. Gondosabb fessegetés után Lajos országlása alatt készült a' Magyar Nemzetnek Pannoniába jövetelét előadó Históriás Ének is, melyet boldogúlt Tanítóm, 's Barátom Révai Miklós kiadott. 38.) Majd nem egy idejű Nagy Lajossal a' fentebb már említett Magyar Szent Irás Mária országlásának kezdetéből. Ha ekkor tudtak úgy írni magyarul, mint a' Biblia fordíttatott, tudtak kétségkívül igen jól írni Nagy Lajos alatt is, ki tsak épen ezen idő tájban halameg. Már Nagy Lajos alatt le íratott magyarul Remete Szent Pál élete, mellynek igen régi mása találtatik Tek. Tudós Jankovich Miklós Ur Gyűjteményében, mert ebben Szent Pál testének magyar országba való által hozatása ugy említettik, mint jelen való történet. Végre hiszen talán a' Krakói várban danolt magyar Énekek is, mellyekről felebb szólottam, mikor készíttettek, írásba is feljegyeztettek. Így tehát még azt sem lehet állítani, hogy Nagy Lajos uralkodása alatt magyarul nem írtak a' nemzeti nyelvet mindenkor forrón szerető Magyarok. De legyen ez már elég Nagy Lajosról, 's vizsgáljuk inkább azt, mi történt a' magyar Nyelvvel Nagy Lajos

---

39.) Révai Miklósnak Elegyes Versei Pozsonyban 1787. a' 233. lapon.

kimulása után, és úgy térjünk Mátyás Királynak ditső buzgóságára, kiről a' közelébbi idők miatt még többet mondhatni.

12. §.

Régi szokása volt a' Magyar Nemzetnek, hogy Királyát magyarul választotta, tudván azt, hogy egy szabad nemzetnek sehol nem illik jobban nemzeti nyelvével élni, mint a' leg pompásabb nemzeti tettben, millyen volt nálunk hajdan a' Király választás. Ha ide tartoznék, hitelesen egyenként megmutatnám, hogy Első Ferdinánd királyunktól fogva III-dik Károly Magyar királyig, és így még a' mostanig ditsőségesen uralkodó Austriai Fejedelmek ország-lások alatt is, koronázáskor állandóan a' Nemzet felé kifordult a' Nándor Ispány, vagy, ez nem lévén; az Esztergomi Érsek, 's fen szóval háromszor magyarul kérdezte: „Akarjátok e' N N-et magyar Királynak választani? „A' Nemzet erre háromszor felelt magyarul: „Akarjuk! Éljen a' Király! „, És tsak ezek után tevék a' Magyar Király Fejébe a' Magyar Koronát. 39.)

---

39. Kovachich solennia Inauguralia etc. etc. Pestini 1790. in fol, — I. Ferdinándról a' 4. lapon. — Maximiliánról a' 20. lapon. — Rudolfról a' 35. lapon. — Mátyásról az 56. lapon. — II. Ferdinándról a' 73. lapon. — III. Ferdinándról a' 90. lapon. — I. Józsefről a' 131. lapon. 's a' t. — Ezek mind Coronationalis Actákból emlittetnek.

A' mit itt mondok, annak, mint régi szokásnak, már Kis Károly koronáztatásáról, mindjárt Nagy Lajos halála után, világos nyoma találtatik. „Midőn Károly, így ír a' régi Krónikás Thuróczinál, szent ruhába öltözködve a' magyar Fő Rendei között állott, 's az Egyházi Rend istenes énekeit elvégezte, az Esztergomi Érsek, kezében tartván a' Királyi Koronát, háromszor nagy hangon szokás szerént megkérdezte a' Köz Népet, ha Károlyt Királynak akarják e? Némellyek Jóltévőiknek biztatásaikból, mások félelemből, Akarjuk-ot kiáltván, Károlyt királynak keni, és a' Papság éneklései között a' Királyi Koronát fejébe teszi. „ 40.) A' Nép kétségkívül, ha utóbb úgy, bizonyosan ekkor is magyarul felelt. Illő betshen volt tehát Kis Károly alatt a' Magyar nyelv. A' Deákul, Németül, Tsehül, Tótul, Olaszul, és Frantziául beszélő Sigmond Királyunk 41.) hogy magyarul tanúlt Nagy Lajos udvarában, már felebb említettem, 's hogy valóban tudott magyarul, tsak azokból is ki tetszik, a' miket egy (languidae latinitatis) Névtelen egy korú Krónika író, kit Thuróczy ki adott, a' megöletett

---

40.) Laurentius de Monacis egykorú író után Thuróczy Cap. 7. apud Schwandtnerum SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 209.

41.) Magnum Chrenicon Belgicum, pag. 356,

harmintzkét magyar Vitézekről, és az özvegy Garánéról, ki Sigmondot a' fogságból ki szabadtotta, emleget; 42.) valamint abból is, hogy őpmég a' Hunnyelvet is megtanulta Aeneás Sylvius bizonyság tétele szerént. 43.) Illyen hő nyelv tudásáért írja Posthumus László magyar királyunkhoz Aeneás Sylvius, „Anyádról való Öreg Atyádnak, a' nagy szívű Sigmond Királynak, annyit használt több nyelveket tudni, a' mennyit ártott atyádnak, Albertnak, nem tudni. „ 44.) Sigmond országlása alatt Konth István vitéz magyarnak ditső tettei énekbe foglaltattak és énekeltettek a' magyarságtól; 45.) Sigmond országlása alatt magyarul kiabáltak az ütközetekben magyar katonáink az Isten! Szent Mihály! szovakat; 46.) Sigmond országlása alatt íratott 1426. dikban azon Magyar Biblia, melyet a' nagy érdemű Káldi György-

---

42.) Thuróczy Part. 4. Cap. 7. et Cap. 10. apud Schwandtnerum Script. Her. Hung. Tom. I. pag. 220. et 225.

43.) Commentarii de Dictis et Factis Alphonsi Regis. Libr. 4. pag. 495. et 496. Edit. Basil. Anni 1571.

44.) Aeneas Sylvius de Liberatorum Educatione. pag. 974. Edit. Basil.

45.) Thuróczy Part. 4. Cap. 7. apud Schwandtnerum Tomo I. pag. 220.

46.) Thuróczy Part. 4. Cap. 18. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 233.

nek bizonyos hitelre méltó esmérőse Kézíratban látott; 47.) Sigmond országlása alatt adta ki eredeti formában 1413. ban a' Tsornai Klástrom Kazai Karátsonynak magyar Testamentomát, mellyről a' nagy tudományú Veszprémi István e' képen emlekezik: „ Kezünknel vagy Kazay Gratiánusnak, ki magyarul Kazay Karátsony Bátyámnak hivatik magában a' Testamentomban, Testamentoma, mellyet a' szent Mihály Arkangyaltól neveztetett Tsornai Klástrom 1413-ban megvizsgált, megpetsételt, és kiadott. „ 48.) Schw. Ur szokása szerint e' szép régiséget is irigyli tőlünk Diplomatikájának Corrigendájiban; de szabad legyen megkérnitanítomat, hogy másoknak is engedjen egy kis ész, és a' nagy ferfiúnak, Veszpréminek, tulajdonítson annyi esméretet, hogy ő a' kezénél lévő írást meg határozhassa, ha főképen petséttel bír, vallyon eredeti-e vagy tsak másolat? — Tehát Sigmond Királyunk alatt is élt a' magyar nyelvhez viseltető buzgóság.

47.) Kálldi Szent Biblia. Bétsben 1626-ban, Az Oktató Intésben a' Szent Biblia felől a' 4. lapon.

48.) Biographia Medicorum Hung. Centuria altera, Pars Posterior. Viennae 1781, pag. 198.

Albert Király lépett Sigmond ki multa után a' Magyar Királyi Székbe. Ezt Sigmond, Nagy Lajos példáját hivenkövetvén, midőnneki leányát feleségül eljegyzette, tizennégy esztendőskorában Budára hozatta ugyan, 49.) azonban mivel nem sokára a' környülállások miatt Morva országba küldötte, és mivelő utóbb egész két esztendeig sem volt magyar király, nem tudhatni, ha megtanulta-e itten a' nemzeti nyelvet. Aeneás Sylvius, mint felebb előadtam, a' nyelv tudásokról őtet épen nem ditséri. Azt olvassuk róla, hogy németül tudott. 50.) András Király Arany Bullájához hasonló Decretuma nagy hajlandóságának bizonyága a' magyar nemzethez, 's hogy alatta a' Magyarok ki nem vetkezték a' nemzeti érzést, tanúja annak a' Budai Magyar polgároknak kegyetlen zenebonájok, mellyet csak említeni, nem helyben hagyni, illik. 51.) A' nagy reménységű, de szerentsétlen, I. Wladisláv Király, ki Alber-

---

49.) Pray Ann. P. II. pag. 231.

50.) Thuróczy Part. 4. Cap. 25. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 337.

51.) Thuróczy Part. 4. Cap. 25. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 237. et 238. — Aeneas Sylvius in Historia Europae Edit. Basil. pag. 388. et 389.

tot az országlásban követte, Aeneás Sylvius említése szerint Tolmáts nélkül beszélt a' magyar nemzettel, 52.) és, a' mi igen megjegyzésre méltó, Fridrik Német Tsászár Követeihez a' királyi székből magyar nyelven adta válaszát. 53.) Nem vala-e ezt méltóbb meg jegyezni, mint azt, hogy Maximilián Király az egybe gyűlt Magyar Rendekhez egy rövid német beszédkét tartott? 54.) A' Történetekben jártos hazafi illyes valamin soha felnem akadhat, mert tudja, hogy a' deákul tudó Eleonóra Királyné, I. Leopold felesége, is szólott németül a' magyar Követekhez: 55.) de tudja azt is, hogy I. Ferdinándot Bátori István magyar hoszszas beszéddel fogadta az ország szélein; 56.) tudja, hogy I. Ferdinánd tolmáts által mindég nemzeti nyelven terjesztette a' magyaroknak elejekbe kívánságait; 57.) tudja, hogy Maximilián

---

52.) Aeneas Sylvius in Epist. 81. ad Leonardum Pataviensem Episcopum, Edit. Basil, pag. 564.

53.) Aeneas Sylvius in Epist. ad Joannem Fund. Edit. Basil, pag. 547.

54.) Statistik von Schwartner. II. Th. Seite 450.

55.) Kovachich Solennia etc. pag. 118.

56.) Ursinus Velius de Bello Pannonico pag. 3.

57.) Ursinus Velius pag. 28. et 31.

deák beszédét magyarul tolmátsoltatta; 58.) 's hogy e' szokást II. Mátyás, I. Leopold, III Károly, Mária Theresia, II. Leopold, és I. Ferentz Magyar Királyok híven követték. 59.) Anyira szereti a' magyar nemzet Királyát, hogy akármilyen nyelven örömet hallgatja. Inkább kereste volna ki Schw. Ur II. Ferdinándnak a' Török Tsászárhoz íratott magyar levelét, mellyre egykor Hevenesí Kezíratai között, mint nekem beszélt, akadott! Évvél nagyon lekötelezte volna az egész nemzetet. — De melleleg legyenek ezek is mondatva; talán nem ártottam e' hosszú félre tsapásommal is. Most térjünk Posthumus László Magyar Királyunkra.

14. §.

Aeneás Sylviusra bízott Fridrik Római Tsászártól, hogy Posthumus László kised magyar király neveltetése módját kidolgozná. Megtselekedte ezt a' valóban tudós, és a' ma-

---

58. Kovachich Solennia etc. pag. 26. 31. — Forgách Comment. pag. 487.

59.) Kovachich Solennia. pag. 62. 134. 137. 172. 198. 206. et 247. — Hogy most is a' Diacták a' Fő Cancelláriustól mondatni szokott magyar beszéden kezdődnek, 's végződnek, azt Schw. Urón kívül talán mindenki tudja,

gyar nemzethez példás szeretettel viseltető egyházi férjfiu, 's el nem feledkezvén a' magyar nyelvről, ezeket ajánla a' nagy reményű Ifjunak: „Legyenek társaságodban igaz mondó, szemérmes, ártatlan, erköltsöt betsülő, egészséges, nem képmutató, nem hazug, nem nyakas, nem bor-szerető, nem tobzódó, nem rágalmozó gyermekek. Ezek közül némellyek a' magyar, némellyek a' német, némellyek a' tseh, mindnyájan pedig a' deák nyelvet tudják, és beszéljék. Így fáradság nélkül 's mint egy játszadozva megfogod tanulni e' nyelveket, 's magad beszélhetsz Jobbágyaiddal. Semmi a' Nemzeteknek hajlandóságokat a' Fejedelmeknek úgy meg nem szerzi, mint a' nyelveket beszélés, és mint egy méltatlannak tartatik az országlásra, ki a' panaszkodó, vagy esedező népeket ki nem hallgathatja. Nem is akarom, hogy jobban szeresd az Austriaiakat, mint a' Tseheket és Magyarokat.“ 60.) Fogott e' józan tanács a' Tanítványon, mert midőn Bétsben, hol neveltetett Fridrich Tsászár atyjafiánál, különbféle országbéli Jobbágyai uralkodásra hívnák, a' Magyaroknak első helyet adott, 's valamennyi Nemzet hallomására feléjük fordúlván ezeket mondotta: „Mivel Ma-

---

60.) De Liberorum Educatione ad Ladislaum Hung. et Bohemiae Regem. Edit. Basil. pag. 974.

gyar vagyok, közöttetek kell maradnom.“ E’ szavait ezernyi levelek repítették Magyar ország határait, ’s olly nagyra betsülék a’ Magyarok, hogy Szétsi Dionisius Cardinál ’s Esztergomi Érsek, félvén, ne hogy egy mondásra azoknak méltóságokat meg nem fogná, három ízben újra előbeszélte Aeneás Sylviusnak a’ Király szavait. 61.) Ugyan ötlet már gyermekségében az Egre Püspök ’s egyéb Magyarok Olaszországból, hová Fridriket követte, ellopni akarták, ’s maga is hajlandó volt az elillantásra, és, hogy Magyar országba jöhetne, az eránt a’ Római Pápát erősen sürgette. 62.) Magyar nyelvtudásáról Hunyadi Lászlóval és Szilágyi Erzsébet Gubernátornéval folyt beszélgetei is elég próbát nyujtanak. 63.) Királysága alatt Capistránus János tolmács által magyarul prédikált; 64.) Hunyadi János, a’ híres Bajnok, katonáihoz hoszsú és tüzes magyar beszédeket tartott; 65.) és midőn Gubernátorrá

61.) In Hist. Friderici Tertii.

62.) Aeneas Sylvius Epist. 409. pag. 952. Edit. Basil.

63.) Thuróczy Part. 4. Cap. 59. et 60. apud Schwandt. Tom. I. pag. 277—280.

64.) Ranzani Epit. Rer. Hung. Ind. 25. apud Schwandt. Tom. I. pag. 385.

65.) Ranzani Epit. Rer. Hung. Ind. 27. apud Schwandt. Tom. I. pag. 388.

választatott, magyarul esküdött. 66.) Ha Schw. Úr gondosabban ügyelt volna a' magyar régiségekre, e' gyönyörű magyar maradványt 1446-ból régen esmérhette volna. Meg vagyon a' Nagy Tudós Kollár Ádámnak Bétsben a' Ts. K. belső Archivumban lévő kézíratai között, mint Bibliothecájának nyomtatott Lajstroma mutatja. 67.) Mennyire közönséges volt a' magyar nyelv kelete ezen időkben, szépen feljegyezte Aeneás Sylvius Erdély Országról. „Erdélyt most, úgy mond, három Nemzetség lakja, Németek, Székelyek, és Oláhok. De kevés Embert találász valamire valót Erdély országban, a' ki a' magyar nyelvet nem tudná.“ 68.) Ha így volt Erdély, mint volt Magyar Országban a' tős gyökeres magyarság? Lehet tehát úgy-e nagy lelkű Hazafiak! reményünk, hogy a' született magyar Mátyásban is, kire most a' sor következik, találunk, ha nem többet, legalább egy parányi buzgóságot a' nemzeti nyelvhez?

66.) A' Corpus Jurisban esküvésének szövege ez: „E vulgari in Latinum translatus.“ —

67.) Catalogus praestantissimorum Librorum, nec non rarissimorum MSS. Bibliothecae Kollárianae. Viennae 1783. pag. 133.

68.) De Europa Cap. 3. pag. 391, Edit. Basil.

15. §.

A' deáktalan Hunyadi János Gubernátor Mátyás fiát nagy szorgalommal neveltette, 's minthogy Királyságáról kisdedségében nem is álmodhatott, őtet, a' tudomány adatás mellett főképen katonának szánta. Tudván, hogy erre a' tzelra legtöbbet használnának a' régi nagy katonáknak jeles tetteik, már gyenge korában a' régi nagy Vezéreknek viselt háborúikat versekben olvastatta előtte. 69.) A' kis Mátyás ezeket nap estig örömezt hallgatta, 's olly heves tűzbe jött, hogy megfeledkezvén gyakran az evésről, ivásról, hadakat vezérlene, 's különb-féle katonai gyakorlásokat tenne. Voltak tehát gyermeksegekor számos illyen vitézi magyar Énekek, mert azt fel nem tehetem, hogy deáktalan atyja deák Epicum Poémákat adott volna a' gyermek kezébe. Későbbben tett ugyan előmenetelt a' Deák nyelvben, mert atyja általa is tolmátsoltatta a' hozzá érkezett deák leveleket, 70.) de az melly tsekély volt, 's mennyire nőtt a' Tudósokkal való társalkodásból Királysága alatt, az udvarában élt Galeotus so-

---

69.) Galeotus Cap. 12. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 543.

70.) Galeotus Cap. 13. 1. c. pag. 544.

raiból kitetszik. 71.) Tizennégy esztendő's korában Magyar Királya választatván, mi forrón kedvelte, beszélte, és betsülte a' magyar nyelvet, abból láthatni, hogy ő a' legtudósabb veteke'dések között is a' magyar Közmondásokban — Proverbiumokban — való járatosságát ki nyilatkoztatta; 72.) hogy asztalánál, nem ügyelvén a' magyar nyelvet nem értő idegen tudósokra, nem saját feleségére is, magyar verseket énekeltetett, pedig Mátyás Énekeseiről írja Péter Vulturanensis Olasz Püspök 1483-ban Budáról IV. Sixtus Római Pápához: „Olly éneklő társasága vagyon Mátyásnak, mellynél jobbat egyet sem láttam.“ 73.) Halljuk csak egészen Galeotus mindennapi vendégének szavait: „Mátyás vendégségei alatt vagy veteke'dés vagyon, vagy tisztességes és víg dologról foly a' beszéd, vagy versek énekeltetnek. Vagnak itten Musikusok és Tzitarások, kik a' nagy tetteket nemzeti nyelven az asztalnál éneklik musika mellett. Ez Római szokás volt, 's tölünk vették bé a' Magyarok. Énekeltetik pedig mindenkor valami nagy Történet. Nem is hibáz a' tárgy. Mivel Magyar Ország annyi

---

71.) Galeotus Cap. 4, pag. 537.

72.) Galeotus Cap. 5, pag. 538.

73.) Péterfy Sacra Concilia. Posonii Tom. I, pag. 9.

különbféle ellenség között fekszik, mindég van alkalmatossága háborúra. Szerelmes versek itten ritkán énekeltetnek, hanem többnyire a Törökök ellen viselt dolgok fordulnak elő kellemes nyelven 's beszéddel. Mert a' Magyarok akár Nemesek legyenek, akár Parasztok, tsak nem egy formán beszélnek minden különbség nélkül; egy kimondások, egy szovaik vagynak mind ezeknél, mind amazoknál., És másutt: „De a' Magyaroknál, mint mondtuk, egy forma a' beszéd módja, vagy igen tsekély benne a' különbség: Innend van, hogy a' magyarúl készült verseket a' paraszt, és polgár, a' nagy Úr, és szegény egyaránt érti., 74.) Illyen Magyar Király nem gondolt vallyon a' nemzeti nyelv méltóságával? E' hagyta a' magyar nyelvet majd nem egészen elnyomatni a' Római nyelv tyrannismusától?

16. §.

Odább megyek, 's azt mondom, hogy Mátyásban olly nagy volt a' Nemzeti Lélek, 's a' nemzeti szokások eránt való tisztelet, hogy azoktól még akkor sem állott el, ha tudta a' helyesebb szokást, vagy a' nemzeti szokásnak

---

74.) Galeotus Cap. 17. pag. 548. et 549.

heába valóságát. Mátyásnak Beátrix felesége Olasz aszszony volt, olasz országban ennek idejében kiki különös tányérből evett, 's vellával nyult a' petsenyéhez. Nem így Mátyás, akár mit mondott Beátrix, Galeotus, és egyéb olasz vendége. Ő egy közös tálból ette a' levest, husát kenyerére tette, 's ujjával vitte szájához a' nélkül, hogy magát vagy ruháját el zsirozta volna. Miért? tsak azért, mert ezt hozta magával a' magyar szokás. 75.) Az ujesztendei ajándékoknak kiosztatásokat heába valóságnak tartotta Mátyás, 's mégis minden esztendőben ki osztotta azokat különbféle tselédeknek. Miért? Mert úgy hozta magával a' magyar szokás. 76.) Ki illy babonáson megtartja nemzete szokásait meggyőződése ellen, vallyon hideg vérrel tekénti-e az a' nemzeti nyelvet, a' nemzetnek leg drágább szokását? Nem illyen korts magyar volt a' mi magyar Mátyásunk. Ő annyira tökéletesítette magyar nyelv tudását, hogy nagy Ékesen Szólását nyilván magasztalának hív Jobbágysai. Mohorai Vidfy Ambrus Nógrád Vármegyei Al-Ispány költségein kijöven nyomtatásban Mátyás Király életében e' ditső Fejedelmünknek 1486.-diki Dekretuma, az E-

---

75.) Galeotus Cap. 17. pag. 548. et 549.

76.) Galeotus Cap. 24. pag. 553. et 554.

lőljáró Beszédet író B. R. L. (Blasius de Rakamaz Literatus?) névtelen hazafi így ditséri egyebekén kívül Mátyást : „ Avval a' Római és Egyházi törvénynek tudományával, végre avval a' felséges, mind Magyar, mind Deák Ékesen-Szólással, 's más majd nem minden nyelveknek bő esméretjekkel bír: „ 77.) Mátyás a' meghódított Béts városnak Zápolyi István személyében németül nem tudó Kormányozót adott; 78) Mátyás, hogy országának pusztult helységeit lakosokkal megtöltené, nem idegen országokból, hanem az Ázsiai magyarországból, akarta kihívni a' magyarságnak régi rokonait; 79.) Mátyásnak kimulásakor a' Haj! magyar felkiáltás volt utolsó szava. 80.) Mind ezekből csak az nem győződhetik meg Mátyás magyarságáról, a' ki nem magyar; csak az nem láthatja által, hogy Mátyás alatt is udvari nyelv volt a' magyar nyelv, ki észre nem veszi a' mondottakból, és a' még alább mondandókból, hogy az olasz

---

77.) Constitutiones Incliti Regni Vngarie; In 8-o s. l. et a.

78.) Nicolai Istvánfy Hist. Regni Hungariae. Coloniae 1685. col. 24

79.) Bonfinii Hist. Regni Hung. Posonii 1744. Dec, I, Lib. II. pag. 30.

80.) Bonfinius Dec. IX. Lib. VIII, pag. 509.

Galeotusra is a' sok magyar beszédet hallásból ragadott valami esmérete a' nemzeti nyelvnek.

17. §.

Régen észre vették a' Tudósok, hogy a' Király példája sinor mértéke a' Nemzet tselekedetének. Így volt a' dolog magyar országban is mindjárt Mátyásnak választatásakor. Szilágyi Mihály a' Rákos mezején Mátyás választatását hoszszas Magyar Beszédében egyenesen Mátyásnak magyarságára, építette. 81.) A' Pesti Gyerkötzék, alig hallák meg, ki lett légyen Királylyá, azzonnal fel's alá futosának, 's ime' együgyűtőlők készítettett magyar verseket kiábálák:

Mátyást mostan választotta mind ez ország Királyságra,
Mert ezt adta Isten nekünk menyországból oltalmunkra,
Azért mi is választottuk, mint Istennek ajándékát,
Kiből Isten ditsértessék, és öröké mondjuk Amen. 82.)

81.) Ranzanus Ind. 29. l. c. pag. 394.

82.) Thuróczy Part. 4. Cap. 63. pag. 284. — Bonfinius Dec. 3. Lib. 9. pag. 398. — Székely Estván Chronica ez világ-
nak jeles dolgairól. Krakkóban 1559. a' 216. lapon. Ezen
utóbbik tartotta fel e' régi verseket.

Követte buzgóságokat e' gyermekeknek az egész magyar köznép, és egyéb öröm jeleken kívül a' Templomban hálaadó magyar énekeket küldött a' Mindenhatóhoz. 83.) Utóbb Mátyás országlása alatt mások is Magyar Énekeket dantoltattak musika mellett a' Király példájára ebédkezés között, mert Galeotus Bátori Miklós Váti Püspökről is említi: „ Házában vagy imádkoznak, vagy tanulnak, vagy musika mellett versek énekeltetnek, vagy tisztességes beszéd foly. „, 84.) Még szebb, a' mit Bátori István és Kinisi Pálról, 's ezeknek magyar katonáikról, Bonfinius emlekezetül hagyott. „ Pál, úgy mond, a' diadalmon, ha sok vérbe került is, örvendezvén, Vezér társával, és ahítatos győzedelmes katonáival, a' holt testek között evett vatsorát: mert az éj közelítése végett a' táborba vissza nem térhettek, és az Ellenség táborában sok eleséget és bort találtak. A' holt testeken terítették asztalok, 's ezek olly számosan és sűrűn heverték, hogy az egész Kenyér Mezőn minden felé közel tizenhat ezer lépésnyire holt testekre akadtál volna. Feltétetvén az eledelek, ettek a' katonák. Elüzvén éhségeket a' bővebb bor italtól jó kedvek támadott. A' foglyok is

---

83.) Bonfinius és Thuróczi az imént felhozott helyen.

84.) Galeotus Cap. 31. pag. 564.

megvendégeltettek. Nem folyt katonai dalok nélkül a' vatsora, mert a' Vitézek együgyű, de hevenyében készítettett Verseken énekeltek a' Vezéreknek és magyar Nagy Uraknak ditsőségeiket. Majd a' bortól még jobban felhevülván katona Tántzot jártak. Nagy öröm kiáltásokat tévén a' tántz alatt, minthogy a' köz örömnnek emlékezetére mind egyik katona testi mozgásokban valami különöset tett, hogy a' többit megnevettetné: Kinisi Pál Fő Vezér, tántzra serkentetvén, a' kerékbe ugrott, 's felkapván keze segedelme nélkül fogával egy nagy holt testet, evvel köröskörül taktusra tántzolt a' környülállóknak elbámulásokra inkább, mint nevetésekre. E' tántza Herculeshez, 's magához a' Fő Vezérhez illő volt., 85.) Illyenek voltak Mátyás alatt a' magyar katonák 's Fő Vezérek! De hogy a' Fő Rendek és világi Urak is mind Magyarok voltak, 's nem beszéltek idegen nyelveket, az onnand szembetűnő, hogy még a' Tót nyelveket sem igen tudták az Ország Nagyai Mátyás uralkodása alatt., Jövének, úgy mond Galeotus, a' Lengyel Követek Mátyás Királyhoz Visegrádra, és olly hosszú beszédet tartottak nemzeti nyelven, hogy két derék órát vele eltöltenének. Nemze-

---

85.) Bonfinius Dec. 4. Lib, 6. Edit. Poson. pag. 482. et 483.

ti nyelven azért szólottak, noha tudtak deákul, hogy a' sok körülállóktól ne értetnének. Mert tsak maga Mátyás értette illy nagy emberi gyülekezetben a' Tót, vagy is Sláv nyelvet., 86.) Másutt Galeotus mint különösseget Thuz Jánosról feljegyzi, hogy nem tsak Deák és Magyar, hanem jeles Tót ékesenszólással is birt. 87.) Jegyezze meg ezeket magának Kanka Rector Úr! Jegyezze meg Bartholomaeides Úr! Jegyezze meg Schw. Úr is, ki Magyar Ország Statistikájában első fontosságú tárgynak tartotta azt kihirdetni, hogy IV. Károly Német Tsászár, és Tseh Királynak Arany Bullája szerint minden Német választó Hertzeg (nekem úgy jut eszembe, hogy a' Bulla nem épen ezt, és így rendeli) Tót Nyelvet tanulni köteles: ellenben a' tőlem elő hozatott számos példákat a' Magyar nyelv körül való buzgóságról tsak azért is nem vélte a' Magyar Statistikába valóknak, mivel a' magyar nyelv fen maradása közelít a' Tsudához, és egyedül a' Magyarok Istenének munkája. 88.)

86.) Galeotus Cap. 4. pag. 537. — Mátyás Tótul a' fogságban tanult,

87.) Galeotus Cap. 29. pag. 359.

88.) Statistik I. Th. Seite 121—125,

A' sok istenes, királyi, vitézi, katonai, szerelmes és gyermeki magyar énekek után, melyekről eddig szólottam, nem kellene sokat bizonyítgatnom, hogy Mátyás Királyunk alatt írtak a' magyarok nemzeti nyelveken: Azonban, hogy e' részről tsonkán ne maradjon Mátyás védelme, szólok valami keveset. A' nagy érdemű Pétsi Püspökről, Jánus Pannoniusról, világosan feljegyzette Decius Barovius, hogy ő Nemzetét Magyar Gramatikával megajándékozta. 89.) Némelly Aranyosi Gerárdi János magyar írásairól a' Tudós Pray 1778-ban Januárus 22 - dikén ezeket írja Cornides Dánielhez: „Hallottál-e valamit Aranyosi Gerárdi Jánosról, ki, 1469-ben sokat írt, következés képen Mátyás Király alatt. De ez inkább le író, mint író. A' Kézírata többnyire egyházi, vagy szerzetes dolgokat foglal magában, kivéven a' Podagráról való orvosságot. Mit írt le minden esztendőben, szorgalmasan feljegyzí. p. o. (egyéb dolgaim lévén többet most le nem írhatok) 1 870 Esztendőben Lőtsén virág vasárnap előtt való Szombaton.

„Ha ma Jambor Ember,,

89.) Magyar Athenás. Írta Bod Péter. a' 10. lapon.

Kié legyen e' Kézirat, előbb tőlem meg-
nem tudod, mintsem azokra, a' miket kérdez-
tem, megfelelsz. „ 90.) Vér András udvari em-
bernek 1473.-diki magyar menedék levelét —
Quietantiáját — Schw. Ur tőlem 1803-ban már
esmérni tanulta, mihelyt Cornides Dánielnek
Kézíratai között hív mására reá akadtam. 91.)
Hogyan történt legyen, hogy Veszprémi Ur
könyvében a' Kazai Karátsony Testamentoma
mellett a' Tihanyi Apátornak 1486. diki rövid
magyar levelére Schw. Ur reá nem talált, azt
én meg nem foghatom. 92.) Nyirkalló Tamás,
Mátyás Királyunknak Notáriusa, a' törvényes
deák szovakat magyarázni, és a' Törvény Re-
guláit magyar versekbe szorítani próbálgatta.
Hallja csak Schw. Ur, mennyivel jobb magyar

90.) Epistolae Prayii ad Dan. Cornides. — In Bibl. III. C.
Ladislai Teleky sub Litera Qq. — E' régiség nyomát sem
evolválta cum voluptate Schw. Ur Cornides levelei között,
és így én ma sem tudom, ki találta e' Corn. kié volt a'
Kézirat.

91.) Ki yagyon adatva Tek. Tud. Schedius Lajos Ur Zeitschrift-
jének 3. Kötetében a' 390. lapon. Ki volt Vér András? lát-
hatni Engel Krisztián könyvéből II. Wladislávnak Költség
Regestrumában. Allg. Welthistorie Halle, 1797. 49. Th. Sei-
te 167—169. 's a' t.

92.) Biogr. Med. Cent. Alt. Pars Posterior. 1781. Viennae. pag.
298

verseket írt ez, mint a' Pesti gyerkőtzék kiábáltak!

Mert mit egyszer meg szerzettél,
És te tőled elvetettél,
Ha igazat akarsz tenned,
Többször nem kell hozzád vened.

93.) Mátyás királysága alatt Buda mellett a' Szent Lőrinczi Klostromban Bátori László a' magyar Bibliát ujra magyarra lefordította, és evvel talpkövévet vetette Remete Szent Pál szerzete magyar buzgóságának. 94.) Hát Temesvári Pelbárt Barátatya nem magyarból fordította-e le deákra ki nyomtatott sok egyházi beszédeit? Végre hogy Szent István Király Jobb Kezéről egy kellemes magyar Ének már 1484-ben Norimbergában ki nyomtattatott, azt Schw. Ur, ha nem említem is, jól tudja. 95.) — Úgy e' tehát birunk nyelvünk maradványait Mátyás országlása alól is? — Nem képzelhetem, hogy akár itt, akár az előbbi időkre Schw. Ur tőlem

---

93.) Kovachich Formulae solennes etc. Pestini 1799. pag. 11.
12. 19. 22. 27. 28. — Nyirkalló Kézirata 1484-ből való.

94.) Ignatius] Pongrátz Triumphus Pauli. Posonii. 1752. pag. 51. 65.

95.) Antonii Bartalis Notitia Parochiae Jegenyensis, Claudio-poli 1794. in 8-vo. pag. 122. 123.

nagy tudományú magyar könyveket kívánjon. Hiszen ő olly jól hiszi, mint én, hogy egész Európában ezen századokban deákul is igen kevés tudományos könyveket írtak, és hogy a' nemzeti nyelveken tsak vallásbéli könyvek, vitézi versek, és holmi polgári levelek, és egyéb írások készítették. De rólunk, Magyarokról, még azt is illik észrevenni, hogy mi századokig Európának védőfala voltunk a' Törökök ellen, 's hogy országunk e' vad nemzettől utóbb sok pusztulást szenvedett. Nem volna tsuda, ha minden írásaink el veszték volna.

19. §.

Egyik nagy érdeme végre Mátyás Királynak, hogy a' magyar nyelv körül való buzgóságot Nemzetének mint egy örökségül hagyta példás ápolgatásai által. Kinek köszönhetjük egyébként, mint Mátyás Királynak, hogy tüstént halála után Bátori István magyarul a' Rákosi Gyűlésben a' nemzeti nyelvről olly felségesen emlekezett? 96.) Kinek köszönhetjük egyébként, mint Mátyás Királynak, hogy II. Wladisláv Király országlása alatt, ki se Deákul, se

---

96.) Ludovicus Tubero Comment. Libro I. §. 7. apud Schwandnerum in SS. Rer. Hung. Tom. II. pag. 121.

Magyarúl nem tudott, 97.) az I Maximilián Német Tsászárral kötött alkut a' Szent György Piatzán Budán meg kellett a' népnek magyarúl tolmátsolni, 's hogy a' Nép éjjelenként a' falakra és templom ajtókra magyar verseket, 's holmi írásokat készíteni tudott? 98.) Némelly 1505-diki october 13-dikán költ Diplomában is igen szépen emlekeznek a' Magyar Rende a' nemzeti nyelvről. 99.) A' Mohátsnál elveszett ifju Lajos Király választatásakor is keletbenvolt a' magyar Akarjuk. 100.) És 1500-ban még a' pörök magyarúl folytak, és íteltettek a' következő törvény szerint: „Elvégeztetett, hogy az Itélő Mesterek mindenféle Per ítélő leveleket az elkészítés és leíratás után a' Törvény Szék elejébe vigyenek, és ottan a' többi Itélő Mesterek és Tábla Birák előtt felolvassák, azoknak pedig kik azokat nem értik, nemzeti nyelven

---

97.) Hogy magyarúl nem tudott, Sambucus feljegyzette róla. Hogy deákul sem tudott, abból kitetszik, hogy a' Bétsi Béke kötést Tseh nyelven kellett neki deákból megmagyarázni. Bonfinius.

98.) Istvánfy Hist. Hung. Lib. 2. pag. 13. — Bonfinius Dec. 5. Lib. 2. pag. 540.

99.) Anonymus Béla Király Író Deákjának fordításában Lethegyei szerint. Pesten 1790. A' Toldalékban a' 68. és 70-dik lapon.

100.) Istvánfy Lib. 4. pag. 38. Edit. Poson.

megmagyarázzák, és tolmátsolják, hogy a' levelek az ítélet végzése szerint készíttessenek el.,, 101.) Ha Deákul nem tudó Birák találkoztak a' Törvény Székben, a' Pörök deákul nem folyhattak. Hiszen még későbbben is kérték az egybe gyűlt Rendei a' magyar Fejedelmet, hogy olyan Birákat nevezze, kik tudnak deákul. 202.) A' Sententiák azonban deákul adattak ki többnyire. — Már negyvenedik esztendeje, hogy a' fáradhatatlan Pray Sípos Péternek 1493-diki magyar Testamentomát, melly következésképen nem meszsze esik Mátyás Király halálától, velünk megismerettette: 103.) Schw. Ur azt még is mai napig sem esméri, és így Diplomatikájának sem régi, sem új kiadásában nem említi. Ellehetne ezt feledni, ha Schw. Ur Statistikáját írtában még az 1676-diki magyar Literatúráról is többet nem hitt volna az idegen Behamb nevű írónak, mint a' Pesti Fő Oskola, és Nemzeti Muzeum magyar könyveinek. Behamb

---

101.) Decretum Anni 1500. art. 11. in Corp. Juris.

102.) Még 1550-ben nem mindenik Vármegye Tiszte tudott írni. Lásd Decr. Anni 1550. art. 62.

103.) Dissert. in An. vet. Hun. Av. et Hung. Vindobonae 1775. pag. 92. — Révai Antiquit. Lit. Hung. Vol. I. pag. 239. Ezen régiséget bővebben én találtam fel Pray levelei között Teleky László Gróf Ő Nagysága Bibliothékájában.

írta: „Ma a' magyar nyelv úgy megvettetik, hogy néhány énekek, és szentes dolgokon kívül a' magyaroktól semmit sem mutathat a' maradék. „ 104.) Behambból kellett-e Schw. Urnak tanulni a' XVII-dik század magyar Literaturáját? Nem illett volna-e az idegen férjfiúnak botlását inkább megigazítani, mint sem követni, és ezt a' gyalázó helyet egészen ki írni? 105.) Ha a' Pesti Fő Oskola könyvesházának Első Gondviselője így ír a' XVII-dik Századi Magyar Literaturáról, hogy hiszik el a' Külföldi Tudósok, hogy Apátzai Cserei János 1653-ban Magyar Encyclopaediát, Vizaknai Beretzky György pedig 1695-ben magyar Didacticum Poémát írt az Anatomiáról Hexameterekben? 106.) Hogy a' Zsitva Toroki Béke kötés 1606. ban magyarul tétetett? 107.) Hogy még 1678-ban Sáros Vármegye is Magyar Protocollumot vitt? 108.) Sok illyest mondhatnék, sőt több magyar írott

---

104.) J. Ferd. Behamb Notitia Hungariae antiquo modernae. Berneggeriana Argentorati 1676, pag. 136. in Observationibus.

105.) Statistik II. Theil. Seite 444. und 448.

106.) Veszprémi Biogr. Med. Cent. Alt, Pars Prior. pag. 27.

107. Kovachich Script. Rer. Hung. Minores Tom. I. Budae 1798. pag. 253. 267.

108.) Prot. 8. I. Com, de Sáros.

könyvekről is tehettem volna felebb a' XVI-dik század elejéből említést: de kár vesztegetni a' szovakat. Mi kedvezőt várhatunk ugy is nyelvünkre nézve az olly férjfiutól, ki mint egy alkalmatlanoknak, 's gyengéknek tartván nyelvünk philosophiai kimíveltetésére a' Magyar Írókat, azt ohajtja: hogy a' külső országi Hires Philologusok, Vater, Bernhardi, Don Lorenzo Hervas, Smith, Barton, Pallas's a' t. vizsgálják, 's tanulják meg a' magyar nyelvet, 's nem tudja, hogy a' vele egy Fő Oskolában tanított Nagy Révai Miklós, és ennek Tanítványa, Boldogréti Vig László, vetekedő Írásának második részében oda vitték a' Magyar nyelv Philosophiáját, hová egy Europai Nemzet sem vitte a' maga nyelvét. 109.)

20. §.

Láttuk tehát az eddig mondattakból, hogy Mátyás Királyunk is buzgó Barátja, Tisztelője, és Terjesztője volt nemzeti nyelvünknek. Elveszti ő azonban minden érdemét, e' mondatok mellett is, ha Schw. Urat hallgatjuk, mert igen gazdag Bibliothecájában tsak egyetlen egy magyar könyvsem találtatott. Mit? Voltak Má-

tyás gazdag gyűjteményében Deák, Görög, Zsidó, Syriai, Chaldeai és egyéb nyelven íratott könyvek, 's tsupán magyar könyv nem lett volna? — Schw. Ur nem olvasta Ursinus Velius szavait, ki Budán többször meg fordúlt, és látta ezen hires Könyv házat? „A' Budai várnak fő ékessége, így ír ez, Mátyás Bibliothecája, mellyben minden nyelven íratott könyvek vagynak; de leginkább görög és deákokban gazdag. „110.) Haminden nyelven íratott könyvek voltak Mátyás Bibliothecájában, és ő alatta írtak magyar könyveket, hogy ne lettek volna abban Magyar Könyvek is? De e' mind semmit sem ér. — Schw. Ur magát a' Mátyás Bibliothecáriusát, az Olasz Galeotust, kérdezte meg. E' mondá neki, hogy a' Mátyás Király Bibliothecájában egyetlen egy magyar könyv sem találtatott. E' már más egészen. A' Bibliothecáriusnak kell tudni, mi van gondviselése alatt. De még is hol mondja ezt a' Bibliothecárius, és miképen mondja? Schw. Ur a' XXVIII.-dik Fejezetére utasít Statistikájában. 111.) No halljuk tehát a' szovakat deákul és magyarul, olly hitelesen, hogy Tek. Tudós Jan-

---

110.) De Bello Pannonico Lib. I. pag. 16.

111.) Statistik II. Th. Seite 448.

Kovich Miklós Ur igen régi Kéziratából is lássuk a' különböző olvasásokat a' zárok között:

Cap. 28.

<p>„Mirabilis diligentiae regem Mathiam et in magnis et in paruis rebus esse, hoc maxime indicat: omnes litteras, quas ad diuersas partes mittit, aut ipse dictat, aut ab aliis scriptas legit; itemque ad se missas sine aliqua mora oculis percurrit, quocunque ex loco venirent. Peritus enim plurium linguarum intelligit latine, ut dictum est; optime scit Bulgaricam linguam, in qua Turci sua scribunt Diplomata, et bene tenet; parum namque a Sclauina distat: quae cum latissime pateat, maximam habet varietatem. Cuius Rex Mathias non est ignarus; unde factum, ut cum Bohemis, Polonis, Ruthenis, Dalmatis, Bulgaricis, Curetibus, Seruianis, Brenicis, Roxolanis, aliisque per multis Populis, sine</p>	<p>„Hogy Mátyás Király mind a' kis, mind a' nagy dolgokban tsuda szorgalmú, ez leginkább mutatja: Minden leveleket, mellyeket külföldre küld, vagy maga dictál, vagy a' másoktól íratlakat olvassa; a' hozzá küldeteket pedig késedelem nélkül szemeivel által futja, akár honnand jönnének. Tud több nyelveket is, 's ért deákül, mint mondatott; Igen jól tudja a' Bulgarus nyelvet, mellyen a' Törökök Diplomáikat írák, és jól érti; mert keveset különböz a' Tóttól: melly mivel szélesen terjedt, igen sok különbséggel bír. Ebben nem járatlan Mátyás, és azért a' Tseh, Lengyel, Rusznyák, Dalmata, Bulgár, Cures, Serviai, Brencus, Roxolánus, és egyéb Népekkel Tolmáts nélkül beszél. Mert a'</p>
---	--

interprete loquatur. Tót nyelv ezeknek any-
 Sclavina enim lingua jok. Németül még gyer-
omulium istarum mater mek a' fogságban ta-
 esse cognoscitur. Ger- núlt, 's idősb korában
 manorum autem sermo- azt nagyobbította a' Né-
 nem, puer adhuc, et met Fejedelmekkel va-
 in carcere didicit, ad- ló állandó barátságból:
 auxitque jam natu gran- de a' Németek, Tsehek,
 dis, continuam cum és Lengyelek néha ha-
 principibus Germaniae zai, néha deák nyelven
 habens consuetudinem: írnak leveleket: egye-
 sed Germani, et Bohe- dül Magyar Ország ír
 mi, et Poloni, aliquan- tsupán deákúl a' Keresz-
 do lingua patria, ple- tyének közül. Mert a'
 rumque latinas (MS. la- Magyarok nyelvét nem
 tina) literas scribunt; könnyű írni: ugyan is
 sola Hungaria, ex Chri- a' legkisebb hangváltoz-
 tianis loquor, nonni- tatás, és kimondásbéli
 si latine scribit. Quo- különbség változtatja a'
 niam Hungarorum lin- szójelentést. Vagynak
 gua non facile scribi a' Magyaroknál szavak,
 potest: minima enim mellyek U (V) betűvel
 accentuum mutatione végződnek; de ha e'
 et diuersitate prolatio- betű hosszú, vagy rö-
 nis, mutatur significa- videbb és alacsonyabb
 tio. Nam apud Hunga- ajakkal mondatik ki,
 ros sunt vocabula, quae mást és mást jelent, a'
 in U (MS. V.) litera de- mit írásban megmutat-
 sinunt, sed si illa lite- ni nem lehet. Mivel a'
 ra promptis (MS. prom- deák nyelvnek tsak egy
 missis) aliud, quam u (v) betűje vagyon,
 si contractionibus et de- a' Magyarinak ellenben
 pressioribus labiis pro- négyre volna szüksége,
 nuntiatur, significat, ha minden különbséget
 quod scriptura ostendi kitenni akarna. És így
 nequit. Quandoquidem egyebekről is. Szűk a'
 latina lingua unicum magyar nyelv a' tarto-

habet U (MS. V.), et mányoknak neveikben lingua Hungarica quadruplici indigeret, si hívnak saját nevén, ha varietas omnis comprehendendi deberet. Et sic a' nemzeti név mellé az de aliis. Habent etiam Ország szovat teszik. I. linguae penuriam in táliát Olasz országnak nominibus provinciarum: nullam enim nomine suo nuncupant, (Hollas Vrsaco) nevezik; Sclavoniát Tót országnak (Toto orsaco), sed circuitione utentes, Germaniát Német országnak (Nemet orsaco) adduntque, regnum. Olasz ország (MS. Hollas Vrsaco) dicunt Italiam: (Hollas Vrsaco) neve- quod sonat italorum regnum. Tót ország (MS. zik; Sclavoniát Tót or- Toto orsaco), quod szágnak (Toto orsaco), Sclauinorum regnum. Germaniát Német or- Német autem ország szágnak (Nemet orsaco. MS.) est (Nemet orsaco. MS.) est Germanorum Regnum. Et sic de singulis. Habent etiam multa Sclauinorum vocabula, et latinorum etiam: Mit keres (MS. Mit cheres) dicunt, quid quaeris? cum c. et q. sint affines., 112.)

---

112. Galeotus Cap. 28, apud Schwandtnerum Tom. I, pag. 557. et 558.

21. §.

Már hol mondja itten Galeotus, hogy Mátyás Király gazdag Könyvesházában egy Magyar Könyv sem találtatott? Ha egész Európának tudós Hermenevtáit össze gyűjtjük is e helynek magyaráztatására, egyebet ki nem hozhatunk, mint ezeket: Mátyás szorgalmas volt a' levelezésben; sok nyelveket tudott; a' Németek, Tsehek, Lengyelek hol nemzeti, hol deák nyelven viszik levelezéseiket, a' Magyarok ellenben egyedül deákul leveleznek; A' magyar nyelvet nem könnyű írni, mert a' magyarok hangjaiknak jeleltetésekre nem elegendők a' deák betűk; a' magyaroknak ö, ü, ő, ű, betűjik vagynak, mellyeket deák betűkkel ki tenni nem lehet. 's a' t. Nem mondja azt Galeotus, hogy a' magyar nyelvet az ő idejében írni nem lehetett, sem azt, hogy a' magyarok magyarul nem írtak hazájokban; hiszen ezt mondva maga magát tzáfolta volna meg, mert ő írja, hogy Magyar Versek énekeltettek, pedig hoszszuak, Mátyás asztalánál, és a' Bátoriénál. És ha valóban azt mondaná is, hogy a' magyarok nem írtak vagy írni nem tudtak magyarul idejében, érdemelne-e hitelt állítása? Felhordottam már felebb több magyar darabokat, pedig még sokat elő adhatnék a' XVI-dik század kezdetéből, ha szükségesnek találnám. Vallyon a'

Mátyás alatt nem író, vagy nem írható Magyarok II. Wladisláv és II. Lajos háborús ország-lása alatt tanúlták-e meg óriási vagy tsuda lépésekkel a' magyar nyelv leírathatását? Vallyon a' Nagy Lajos, Mária, Sigmond, I. Wladisláv, és Posthumus László alatt írni tudott Magyarok Mátyás alatt feledték-e el írni a' nemzeti nyelvet? Tekénteni kell az ilyen vizsgálatokra is. Galeotus a' Királyi Udvaron kívül tsak néhány Magyar Püspököknél fordult meg, kik épen a' Tudományok helyre állíttatásokkor éltek, és így a' Római nyelvet tudták és szerették: mit tettek a' hazában mások, azt ő nem igen tudhatta. Pap volt a' Tihanyi Apátur, és még is magyarul levelezett; udvari szolgálatban volt Vér András, és még is magyarul jegyezte fel Quietantiáját. Ki higgye pedig, hogy tsak e' két magyar szerette volna magyar országban Mátyás uralkodása alatt a' nemzeti nyelvet? Hogy Galeotus Olasz létére nehéznek tartotta a' magyar orthographiát, az előttem igen természetes. De nem adta e' még is itt, és másutt is nyomát annak, hogy ő idegen létére is írt magyarul, és a' nemzeti nyelv tulajdonságairól gondolkodott, vagy eszméreteket gyűjtött? Valja meg Schw. Ur, hogy nem a' Mátyás Bibliothecáriusa, kinek könyvében erről egy szó sem találhatik, hanem ő vonta Mátyás Királyunkra azon szennyet, hogy ennek

Bibliothecájában egyetlen egy magyar Könyv sem találtatott. Ő maga költötte ezt mindenkisebb ok, vagy megfontolás nélkül. Úgy bánt Galeotus szovaival, mint a' hires Forgáts Váradi Püspök soraival. Így ír ez a' derék Történet író I. Maximilián Magyar Királyról: „E-lőször tehát néhány szovakat ejtven Németül, tól máts által Kívánságát, mellyben a' Segedelmekről és egyéb dolgokról magát kinyilatkoz-tatta, írásban által adatta; azonnal mindnyá-jon észre vették, hogy gyűlölségből szólott né-metül, minthogy előbb atyja, 's maga is több ország gyűlésekben ez előtt az atya élteben mindenkor deákul szólott a' Rendekhez, tud-ván jól a' Római nyelvet.“ 113.) Nem tarto-zik ugyan e' dolog a' Statistikába, mivel Schw. Ur mottója szerint Magyar Országot tsak úgy akarta leírni, a' mint most vagyon; még is hogy ott, hol a' felebb előadattak szerint sem-mi különösség nintsen, valami igen különö-set mondana, így kérdezősködik; „Ugyan a'

113.) „Primum ergo aliquot verba in Lingua Germanica prae-fatus, per Interpretem Propositionem, in qua petitio de subsidio et nonnullis aliis rebus continebatur, in scripto exhibuit. Id quod jam statim ab omnibus animadversum est, odio lingua germanica usum, cum Pater latina, ipseque in plerisque Comitibus vivo Patre eadem semper usus fu-isset, haberetque Lingvam Latinam familiarem.“ Forgách Comment. In MS, Ederiano pag. 782.

Királyi szék körül álló Magyar Rendeknek mitsoda helyheztesben volt szivek, midőn II. Maximilián Tsászár az országlása alatt tartatott első ország gyűlésben a' Királyi Propositionokat német oratio mondása mellett nekik által adta? 5. 114.) Mi szükség vala azt kérdezni, a' mit a' Történet író feljegyzett? Miért kellett a' Magyar Tolmátsoltatást elhallgatni? Miért kellett olly homályosan írni, mint ha a' Propositionok is német nyelven lettek volna íratva? Mondottam már, hogy a' Magyar Nemzet aunyira szeretete és szereti Fejedelmeit, hogy ezeket akár mi nyelven örömet hallgatta, 's hallgatja; és azért én Forgátsnak sem hiszek azokban, a' miket a' gyűlölségről mondott. De hát annak, ki az I. kramást ken, mint sem mondanak, 's ki vádokat kohol ott, hol ezeknek helyek nintsen, mennyit hihetünk? Térjünk azonban vissza Mátyás Király hires Bibliothecájára.

22. §.

E drága kintsét Mátyásnak senki híven le nem írta. A' miket Naldus Naldius róla ír, azokat ki merítő tudósításnak éppen nem vehet-

jük. 115.) Ő csak ötvenöt könyvet nevez meg, pedig mások Mátyás Könyveit ezerekre viszik. 116.) Ki a' Deák, ki a' Görög, ki a' Zsidó 's más egyéb nyelveken írt könyvekről teszenemlítést. Ursinus, mint láttuk, minden nyelven íratott Könyveknek ad benne helyet, és így a' magyaroknak is. Hogy is hidjük, hogy a' Mátyás asztalánál énekeltetett hoszszu Magyar Históriás Énekeket nem birta volna e' nagy Könyves Gyűjtemény, vagy azokat, melyeket Hunyadi János fiának gyermekségében olvasztatott? Míg hiteles író ellenkezőt nem állít, addig nyelvünket ki nem zárhatjuk Mátyás Bibliothecájából. Ezt pedig senki nem hirdeti. Sőt, midőn Mátyás Bibliothecájának maradványai 1686-ban össze íratlak, a' 290-re menő Kéziratok és nyomtatott Könyvek között, melyekre még reá akadtak, nem fordul-e elő a' Magyar Biblia nyomtatva in folio esztendő szám nélkül? 117.) Adok tehát még a' Mátyás hires Könyves háza maradákaiból is Schw. Urnak

---

115.) Naldus Naldius de Laudibus Bibl. Mathiae Corvini Regis. Apud Belium Not. Hung. Nouae. Tom. III. pag. 589—642.

116.) Schier de Bibliotheca Mathiae Corvini.

117.) Julius Pflugkius in Epist. ad Vitum Ludovicum a Secken-
dorf, de Bibliotheca Mathiae Corvini. — Jenae 1688, pag.
63.

egy Magyar Könyvet. És evvel elégedjék meg, míg többet adhatok. Hol és ki által jött ki ezen Biblia? azt megmondani nem tudom. A' magyar Salustiust, bár XVII-dik századi könyv, tsak ez idén tanúltuk esmérni; Mátyásnak 1486-diki nyomtatott Decretumát a' tiszteletre méltó Ősz Tudós, Fábri István, Pozsonyba tsak két esztendő előtt szerezte meg Prágából: reményhetjük, hogy egy szorgalmatos-kereső jövődőben ennek is bővebb nyomára akad. Ha mind azonáltal Schw. Ur ezt Károlyi vagy Káldy fordításának tartaná, a' mit Pflugkius Lajstromából nem állíthat: engedje meg nekem akkor azt, hogy legalább sokkal későbbben is szokás volt a' Mátyás Bibliothecáját magyar könyvekkel szaporítani. Ezt nem tették volna utóbb, ha belőle a' magyar könyvek ki zárottak volna.

23. §.

Abba hagyom már most a' tudós veteke-dést. Más szedjen több ilyen Kalászokat nyomdokaimon. Schw. Ur fáradhatatlan szorgalmát, és bő olvasottságát, mint legelől mondtam, ezentúl is tisztelni fogom; tanításaira gyönyörűséggel emlekezem vissza öreg koromban is, ha tsak ugyan elérhetem az öreg kort. Azon-

ban engedje meg tanítom, ha a' Magyar Nyelv történeteiben kalauzúl nem veszem, és néha, mint Igazság Barátja, eltérek nyomdokaitól. Olly tágos e' mező, hogy különös életet kíván a' leg nagyobb szorgalom mellett is. De Hazámfiak is tanuljanak e' példából vigyázva hinni a' leg tudósabb Férjfiaknak is. Ha néhol a' Nemzeti Nyelv szeretete bevesebben ki tört belőlem, hotsánatot érdelek mindenkitől, mert a' fontosabb tárgyak sokszor erősebb hangot kívántak a' szelídség hangjánál. Schw. Ur szánjon ezentúl több időt a' nemzeti dolgokra; éljen nagyobb kémeléssel Hazája eránt, és sok vizsgálat után fedje tsak fel ennek gyengéjit. Nemzeti nyelvünk kellemes hangjához viseltető ritka szeretete régen megígérte nekem, hogy magyar nyelven fog valamit írni magyar nemes létére halála előtt. Itt a' ditső alkalom. Kövesse meg magyarul a' két Nagy Király hamvait, és vonja vissza a' vádokat, mellyekkel ok nélkül a' két buzgó magyart terhelte. A' Magyar Nemzet ügyeljen ezután gondosabban nemzeti nyelvének régi maradványaira. Ti pedig ditső Magyar Királyok, Nagy Lajos! és Hunyadi Mátyás! nyugodjatok békével a' Székes Fehérvári sír boltozatok alatt, 's midőn valaha' előtökbe jövedek, fogadjatok engemet úgy, mint egy

Királyját és Nemzetét lángolva szerető magyar polgárt, ki fő gyönyörűségét abban helyezte, ha virágozni látja a' Magyar Nemzetet.

É S Z R E V É T E L E K.

1.

A' 48-dik lapon a' 102-dik Jegyzésben kima-
radtak e' Törvények:

Decret. Anni 1572. art. 4. §. 4.

és

Decret. Anni 1574. art. 16. §. 3.

Ezek után következik maga a' Jegyzés.

2.

IV. Károly Német Tsászár és Tseh Királynak
1356-diki Arany Bullája ezeket foglalja ma-
gában Cap. XXX.

1.) Cum S. Romani celsitudo Imperii di-
versarum nationum moribus, vita et idiomate
distinctarum leges habeat et gubernacula mode-
rari, dignum est, et cunctorum sapientum ju-
dicio censetur expediens, quod Electores Prin-
cipes, ipsius Imperii columnae et latera, diver-
sorum idiomatum et linguarum differentiis in-
struantur; ut plures intelligant, et a plurimis
intelligantur, qui plurimorum necessitatibus re-
levandis Caesareae sublimitati assistunt, in par-
tem solitudinis constituti.

2. Quapropter statuimus, ut Illustrium
Principum, puta Regis Bohemiae, Comitum Pa-
latini Rheni, Ducis Saxoniae, et Marchionis
Brandenburgensis, Electorum filii vel haeredes
et successores, cum verisimiliter Theutonicum
idioma sibi naturaliter inditum scire praesumun-
tur, et ab ea infantia didicisse, incipiendo a
septimo aetatis suae Anno, in Grammatica, I-
talica ac Slavica linguis instruantur; Ita quod
infra quartum decimum aetatis Annum existant

in talibus juxta datam sibi a DEO gratiam eruditi: cum illud non solum utile, imo ex causis praemissis summe necessarium habeatur; eo quod illae linguae, ut plurimum ad usum et necessitatem S. Imperii frequentari sint solitae, et in his plus ardua Imperii negotia ventilentur.

3. Hunc autem proficiendi modum in praemissis ponimus observandum, ut relinquatur optioni Parentum, ut filios, si quos habuerint, seu proximos, quos in Principatibus sibi credunt verisimiliter successores, ad loca dirigant, in quibus de hujusmodi possint linguagiis edoceri, vel in propriis domibus paedagogos, instructores, et pueros consocios in his peritos eis adjungant, quorum conversatione pariter et doctrina in linguis ipsis valeant erudiri.

Itt tsak négy választó Hertzegről, és nem valamennyiről vagyon szó. Itten IV. Károly Tsászár nem egyedül a' Tót, hanem a' Német, Deák (Gramatica?) és Olasz nyelvről is emlékezik.

3.

Az 5-dik lapon említettett Német Külföldi Ujságok nem 1800. hanem 1808-dik esztendeiek.
